

عماد ملت

تاریخچه انتصاب و انتخاب
اعضای شورای نگهبان
(۱۳۵۸ تا ۱۴۰۴)

به انضمام مختصری از زندگی‌نامه اعضای شورای نگهبان

سرشناسنامه: سیدی، سیدمهدی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور: عماد ملت: تاریخچه انتصاب و انتخاب اعضای شورای نگهبان
(۱۳۵۸ تا ۱۴۰۴): به انضمام مختصری از زندگی‌نامه اعضای شورای نگهبان/ به کوشش
سید مهدی سیدی؛ زیر نظر هادی طحان‌نظیف
مشخصات نشر: تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۴۰۴.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۰۶۸-۶۷-۴
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع: شورای نگهبان -- تاریخ -- سیاستمداران ایرانی - قرن ۱۴
شناسه افزود: شورای نگهبان. پژوهشکده شورای نگهبان
رده‌بندی کنگره: JQ۱۷۸۹ / آ۵ رده‌بندی دیویی: ۳۲۸/۵۵۰۷۳
شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۲۵۰۰۷۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

عماد ملت

تاریخچه انتصاب و انتخاب اعضای شورای نگهبان (۱۳۵۸ تا ۱۴۰۴)
به انضمام مختصری از زندگی‌نامه اعضای شورای نگهبان

به کوشش: سید مهدی سیدی

زیر نظر: دکتر هادی طحان‌نظیف

ناشر: پژوهشکده شورای نگهبان

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۴۰۴

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۰۶۸-۶۷-۴

قیمت: ۳۳۰ هزار تومان

آدرس: تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان سرافراز، کوچه پنجم، پلاک ۱۱

nashr-rc.ir

ccri.ac.ir

فهرست

پیشگفتار..... ۱

مقدمه..... ۳

بخش اول: تاریخچه‌ی انتصاب و انتخاب اعضای شورای نگهبان..... ۹

فصل اول: احکام انتصاب فقها و مشروح مذاکرات مجلس درباره‌ی انتخاب

حقوقدانان شورای نگهبان..... ۱۱

۱. نخستین اعضای شورای نگهبان..... ۱۳

۱-۱. انتصاب شش فقیه شورای نگهبان (۱۳۵۸/۱۲/۱)..... ۱۳

۱-۲. انتخاب شش حقوقدان شورای نگهبان (۲۶ تیر ۱۳۵۹)..... ۱۴

۱-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۲..... ۱۷

۱-۳-۱. انتصاب آیت‌الله خزعلی به‌جای آیت‌الله مهدوی‌کنی (۱۳۵۹/۱۱/۱۲)..... ۱۷

۱-۳-۲. انتصاب آیت‌الله مهدوی‌کنی به‌جای مرحوم آیت‌الله ربانی‌شیرازی (۶۰/۱۲/۲۱)..... ۱۹

۱-۳-۳. انتصاب آیت‌الله ربانی‌املشی به‌جای آیت‌الله صانعی (۱۳۶۱/۱۰/۲۸) ... ۲۰

۱-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۵۹ تا ۲۵ تیر ۱۳۶۲..... ۲۱

۲. تغییر نیمی از اعضاء و شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۶۲)..... ۲۳

۲-۱. انتصاب سه فقیه شورای نگهبان (۱۱ و ۱۳۶۲/۴/۱۲)..... ۲۳

۲-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۶۲/۴/۳۰)..... ۲۵

۲-۳. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۶۲ تا ۲۵ تیر ۱۳۶۵..... ۲۶

۳. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۶۵)..... ۲۸
- ۳-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۶۵/۳/۲۲) ۲۸
- ۳-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۶۵/۴/۲۲) ۲۹
- ۳-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۸ ۳۱
- انتصاب آیت‌الله یزدی به جای آیت‌الله صافی گلپایگانی (۱۳۶۷/۴/۴) ۳۱
- ۳-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۶۵ تا ۲۵ تیر ۱۳۶۸ ۳۱
۴. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۶۸)..... ۳۳
- ۴-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۶۸/۴/۲۰) ۳۳
- ۴-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۶۸/۴/۲۵) ۳۴
- ۴-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱ ۳۶
- انتصاب آیت‌الله رضوانی به جای آیت‌الله یزدی (۱۳۶۸/۶/۹) ۳۶
- ۴-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۶۸ تا ۲۵ تیر ۱۳۷۱ ۳۷
۵. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۷۱)..... ۳۸
- ۵-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۷۱/۴/۲۲) ۳۸
- ۵-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۷۱/۴/۳) ۳۹
- ۵-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۷ ۴۰
- انتصاب آیت‌الله هاشمی شاهرودی به جای آیت‌الله محمدی گیلانی (۷۳/۱۲/۱۱) ... ۴۰
- ۵-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۷۱ تا ۲۵ تیر ۱۳۷۴ ۴۱
۶. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۷۴)..... ۴۳
- ۶-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۷۴/۴/۲۴) ۴۳
- ۶-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۷۴/۴/۲۱) ۴۴
- ۶-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ ۴۵
- انتخاب دکتر علی آراد به جای آقای سید رضا زواره‌ای (۱۳۷۶/۴/۳) ۴۶
- ۶-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۷۴ تا ۲۵ تیر ۱۳۷۷ ۴۷
۷. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۷۷)..... ۴۸
- ۷-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۷۷/۴/۲۳) ۴۸

- ۷-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۷۷/۴/۱۷) ۴۹
- ۷-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰ ۵۰
- ۷-۳-۱. انتصاب حضرات آیات: طاهری خرم‌آبادی و استادی به جای
حضرات آیات: خزعلی و امامی کاشانی (۱۳۷۸/۵/۱۲) ۵۰
- ۷-۳-۲. انتصاب آیت‌الله یزدی به جای آیت‌الله هاشمی شاهرودی (۱۳۷۸/۵/۲۴) .. ۵۲
- ۷-۳-۳. انتصاب آیت‌الله قدیری به جای آیت‌الله طاهری خرم‌آبادی (۸۰/۴/۲۵) .. ۵۲
- ۷-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۷۷ تا ۲۵ تیر ۱۳۸۰ ۵۴
۸. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۸۰) ۵۵
- ۸-۱. انتصاب سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۸۰/۴/۲۵) ۵۵
- ۸-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان ۵۶
- ۸-۲-۱. انتخاب یک حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۰/۵/۱۳) ۵۷
- ۸-۲-۲. انتخاب دو حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۰/۵/۱۶) ۶۱
- ۸-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰ ۶۵
- عدم انتخاب جایگزین برای آقای عباسی فرد (عضو مستعفی) ۶۶
- الف) جلسه ۳۷۴ مورخ ۱۳۸۲/۰۸/۲۱ مجلس شورای اسلامی ۶۶
- ب) جلسه ۳۸۵ مورخ ۱۳۸۲/۱۰/۳ مجلس شورای اسلامی ۷۲
- ۸-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۸۰ تا ۲۵ تیر ۱۳۸۳ ۷۵
۹. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۸۳) ۷۷
- ۹-۱. انتصاب سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۸۳/۴/۲۵) ۷۷
- ۹-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۳/۴/۷) ۷۸
- ۹-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۸۳ تا ۲۵ تیر ۱۳۸۶ ۸۱
۱۰. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۸۶) ۸۲
- ۱۰-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۸۶/۴/۲۴) ۸۲
- ۱۰-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان ۸۳
- ۱۰-۲-۱. انتخاب دو حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۶/۴/۳۱) ۸۳
- ۱۰-۲-۲. انتخاب یک حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۶/۵/۱۶) ۸۴

- ۱۰-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ ۸۶
- ۱۰-۳-۱. انتصاب آیت‌الله هاشمی‌شاهرودی به‌جای آیت‌الله آملی‌لاریجانی (۸۸/۵/۲۶) .. ۸۶
- ۱۰-۳-۲. انتخاب دکتر کدخدایی به‌جای دکتر عزیزی (۱۳۸۸/۸/۱۹) ۸۶
- ۱۰-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۸۶ تا ۲۵ تیر ۱۳۸۹ ۹۳
۱۱. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۸۹)..... ۹۵
- ۱۱-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۸۹/۴/۲۴) ۹۵
- ۱۱-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۸۹/۴/۲۷) ۹۶
- ۱۱-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ ۱۰۸
- انتصاب آیت‌الله شب‌زنده‌دار به‌جای مرحوم آیت‌الله رضوانی (۱۳۹۲/۴/۲۴) .. ۱۰۸
- ۱۱-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۸۹ تا ۲۵ تیر ۱۳۹۲ ۱۰۹
۱۲. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۹۲)..... ۱۱۰
- ۱۲-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۹۲/۴/۲۴) ۱۱۰
- ۱۲-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۹۲/۴/۲۳) ۱۱۱
- ۱۲-۳. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۹۲ تا ۲۵ تیر ۱۳۹۵ ۱۲۵
۱۳. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۹۵)..... ۱۲۶
- ۱۳-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۹۵/۴/۲۴) ۱۲۶
- ۱۳-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۹۵/۴/۲۳) ۱۲۷
- ۱۳-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ ۱۴۳
- ۱۳-۳-۱. انتخاب دکتر ره‌پیک به‌جای مرحوم علیزاده (۱۳۹۷/۵/۹) ۱۴۳
- ۱۳-۳-۲. انتصاب آیت‌الله آملی‌لاریجانی به‌جای مرحوم آیت‌الله هاشمی‌شاهرودی (۹۷/۱۰/۹) ۱۴۹
- ۱۳-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۹۵ تا ۲۵ تیر ۱۳۹۸ ۱۵۰
۱۴. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۳۹۸)..... ۱۵۲
- ۱۴-۱. انتصاب سه فقیه شورای نگهبان (۱۳۹۸/۴/۲۴) ۱۵۲
- ۱۴-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۳۹۸/۴/۲۵) ۱۵۴
- ۱۴-۳. تغییرات بین سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱ ۱۶۸
- ۱۴-۳-۱. انتصاب آیت‌الله خاتمی به‌جای آیت‌الله یزدی (۱۳۹۹/۸/۱۱) ۱۶۸

- ۱۴-۳-۲. انتصاب آیت‌الله حسینی خراسانی به‌جای آیت‌الله آملی لاریجانی (۱۴۰۰/۶/۱۳) ۱۶۹
- ۱۴-۳-۳. انتخاب دکتر مولایی‌گی به‌جای دکتر دهقان (۱۴۰۰/۸/۱۲) ۱۶۹
- ۱۴-۴. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۳۹۸ تا ۲۵ تیر ۱۴۰۱ ۱۷۶
۱۵. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۴۰۱) ۱۷۷
- ۱۵-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۴۰۱/۴/۲۵) ۱۷۷
- ۱۵-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۴۰۱/۵/۴) ۱۷۸
- ۱۵-۳. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۴۰۱ تا ۲۵ تیر ۱۴۰۴ ۱۹۵
۱۶. شروع دوره عضویت جدید (از ۲۶ تیر ۱۴۰۴) ۱۹۷
- ۱۶-۱. انتصاب و ابقای سه فقیه شورای نگهبان (۱۴۰۴/۴/۲۴) ۱۹۷
- ۱۶-۲. انتخاب سه حقوقدان شورای نگهبان (۱۴۰۴/۴/۲۵) ۱۹۸
- ۱۶-۳. ترکیب اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ۱۴۰۴ تا ۲۵ تیر ۱۴۰۷ ۲۱۸

فصل دوم: جدول اسامی اعضای شورای نگهبان ۲۲۱

۱. جدول اسامی فقهای شورای نگهبان (بر اساس دوره‌ی عضویت) ۲۲۳
۲. جدول اسامی حقوقدانان شورای نگهبان (بر اساس دوره‌ی عضویت) ... ۲۲۶
۳. جدول اسامی فقهای شورای نگهبان (بر اساس سال‌های حضور) ۲۲۸
۲. جدول اسامی حقوقدانان شورای نگهبان (بر اساس سال‌های حضور) ... ۲۳۲

فصل سوم: جدول حقوقدانان معرفی‌شده و منتخبین مجلس جهت عضویت

- در شورای نگهبان ۲۳۵

فصل چهارم: جدول ترکیب اعضای شورای نگهبان ۲۵۵

فصل پنجم: تصاویر، میزان عضویت و سال‌های حضور اعضای شورای نگهبان ۲۶۷

۱. فقهای شورای نگهبان ۲۶۹
۲. حقوقدانان شورای نگهبان ۲۷۳

فصل ششم: هیأت رئیسه‌ی شورای نگهبان ۲۸۱

بخش دوم: مختصری از زندگی‌نامه‌ی اعضای شورای نگهبان ۲۸۷

فصل اول: مختصری از زندگی‌نامه‌ی اعضای فعلی شورای نگهبان

(به ترتیب اولین تاریخ عضویت)..... ۲۸۹

۱. آیت‌الله احمد جنتی ۲۹۱
۲. دکتر عباسعلی کدخدایی ۲۹۶
۳. آیت‌الله سید محمدرضا مدرسی یزدی ۲۹۸
۴. دکتر سیامک ره‌پیک ۳۰۲
۵. آیت‌الله مهدی شب‌زنده‌دار ۳۰۴
۶. آیت‌الله علیرضا اعرافی ۳۰۶
۷. دکتر هادی طحان‌نظیف ۳۰۹
۸. آیت‌الله سید احمد خاتمی ۳۱۱
۹. آیت‌الله سید احمد حسینی خراسانی ۳۱۴
۱۰. دکتر غلامرضا مولاییگی ۳۱۷
۱۱. دکتر خیراله پروین ۳۱۹
۱۲. دکتر سید بهزاد پورسید ۳۲۱

فصل دوم: مختصری از زندگی‌نامه‌ی اعضای سابق و اسبق شورای نگهبان

(به ترتیب حروف الفبا)..... ۳۲۳

۱. دکتر علی آراد ۳۲۵
۲. آیت‌الله صادق آملی‌لاریجانی ۳۲۷
۳. دکتر نجات‌اله ابراهیمیان ۳۲۹
۴. آیت‌الله رضا استادی ۳۳۱
۵. دکتر محسن اسماعیلی ۳۳۳
۶. دکتر گودرز افتخار جهرمی ۳۳۵
۷. دکتر غلامحسین الهام ۳۳۶
۸. آیت‌الله محمد امامی کاشانی ۳۳۸

ز	۹. دکتر حسینعلی امیری.....	۳۴۱
	۱۰. دکتر خسرو بیژنی.....	۳۴۲
	۱۱. دکتر حسن حبیبی.....	۳۴۳
ط	۱۲. آیت الله ابوالقاسم خزعلی.....	۳۴۵
س	۱۳. دکتر محمد دهقان.....	۳۴۷
ت	۱۴. آیت الله محمد مهدی ربانی املشی.....	۳۴۸
	۱۵. آیت الله عبدالرحیم ربانی شیرازی.....	۳۵۰
	۱۶. آیت الله غلامرضا رضوانی.....	۳۵۲
	۱۷. آقای سید رضا زواره‌ای.....	۳۵۴
	۱۸. حجت الاسلام و المسلمین محمد سلیمی.....	۳۵۶
	۱۹. دکتر سام سوادکوهی.....	۳۵۷
	۲۰. دکتر محمد حسن صادقی مقدم.....	۳۵۹
	۲۱. آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی.....	۳۶۱
	۲۲. دکتر محمد صالحی.....	۳۶۳
	۲۳. آیت الله یوسف صانعی.....	۳۶۴
	۲۴. آیت الله سید حسن طاهری خرم آبادی.....	۳۶۶
	۲۵. حجت الاسلام و المسلمین محمدرضا عباسی فرد.....	۳۶۸
	۲۶. دکتر ابراهیم عزیزی.....	۳۶۹
	۲۷. آقای احمد علیزاده.....	۳۷۱
	۲۸. آقای محمدرضا علیزاده.....	۳۷۳
	۲۹. دکتر حسن فاخری.....	۳۷۵
	۳۰. آیت الله محمد حسن قدیری.....	۳۷۷
	۳۱. آیت الله عباس کعبی.....	۳۷۹
	۳۲. آیت الله محمد محمدی گیلانی.....	۳۸۲
	۳۳. دکتر سید جلال الدین مدنی.....	۳۸۴

۳۴. آیت الله محمدرضا مهدوی کنی ۳۸۵
۳۵. دکتر حسین مهرپور ۳۸۱
۳۶. دکتر سید فضل اله موسوی ۳۹۰
۳۷. آیت الله محمد مؤمن ۳۹۳
۳۸. دکتر محسن هادوی ۳۹۵
۳۹. دکتر مهدی هادوی ۳۹۶
۴۰. آیت الله سید محمود هاشمی شاهرودی ۳۹۷
۴۱. آیت الله محمد یزدی ۳۹۹

پیشگفتار

شورای نگهبان، به عنوان یکی از نهادهای مهم و مؤثر جمهوری اسلامی از بدو تأسیس تاکنون، نقشی محوری در حراست از اسلامیت و جمهوریت نظام جمهوری اسلامی ایران ایفا کرده است. این شورا، به تعبیر حکیمانه‌ی رهبر معظم انقلاب، «عماد ملت و دین و مایه‌ی اطمینان و سکینه‌ی قلب مؤمنین است و در حقیقت نبض نظام اسلامی به شمار می‌رود». این توصیف بلیغ، به‌خوبی بیانگر جایگاه رفیع شورای نگهبان در منظومه‌ی حکمرانی جمهوری اسلامی است.

این نهاد، با ترکیب خاص خود که نیمی از اعضای آن را فقهای عادل و آگاه به مقتضیات زمان و نیمی دیگر را حقوقدانان مسلمان و متخصص تشکیل می‌دهند، مأموریت‌هایی کلیدی را در نظام حقوقی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران عهده‌دار است. شورای نگهبان از یک سو، با تطبیق مصوبات مجلس شورای اسلامی با موازین شرع مقدس، تضمین‌کننده‌ی بقای اسلامیت نظام است و از سوی دیگر، با تطبیق مصوبات مجلس با اصول قانون اساسی، پاسداری از این میثاق ملی را بر عهده دارد. علاوه بر این، نظارت بر انتخابات و تفسیر قانون اساسی از دیگر وظایف مهم و خطیر این شورا به شمار می‌رود.

شورای نگهبان، نهادی است که با هر سه قوه در ساختار سیاسی و حقوقی ایران در تعامل است و همین امر آن را به نهادی ویژه تبدیل کرده است. این نهاد با تطبیق مصوبات مجلس شورای اسلامی از جهت انطباق با شرع و قانون اساسی با قوه‌ی مقننه تعامل دارد. از سوی دیگر این شورا با بررسی استعلامات شرعی دیوان عدالت اداری با قوه‌ی قضائیه ارتباط دارد. همچنین تطبیق اساسنامه‌های مصوب دولت از حیث انطباق با شرع و قانون اساسی و همکاری با وزارت کشور در امر نظارت بر برگزاری انتخابات، ارتباط و تعامل این شورا با قوه‌ی مجریه را شکل می‌دهد.

کتاب حاضر، با عنوان شایسته‌ی «عماد ملت»، تاریخچه‌ی این نهاد و اعضای آن را به شکلی جامع و مستند در دسترس علاقه‌مندان و پژوهشگران قرار می‌دهد. این مجموعه، دربرگیرنده‌ی بخش‌های متنوع و دقیقی است که تصویری کامل از سیر تحولات شورای نگهبان ارائه می‌دهد. در بخش نخست، خوانندگان با تاریخچه‌ی انتصاب فقها و انتخاب حقوقدانان در ادوار مختلف، آشنا می‌شوند. در این بخش احکام انتصاب فقهای معزز و

مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی در خصوص انتخاب حقوقدانان، به همراه معرفی و ترکیب اعضاء در هر دوره، به تفصیل آورده شده است. این اسناد، علاوه بر ارزش تاریخی، به خوبی نشان دهنده سازوکارهای قانونی حاکم بر تشکیل این نهاد است. بخش دوم کتاب، به معرفی و بیان مختصری از زندگی نامه‌ی اعضای شورای نگهبان، اعم از فقها و حقوقدانان، اختصاص یافته است. این زندگی نامه‌ها، فراتر از یک معرفی ساده، به پیشینه‌ی علمی، سوابق مبارزاتی و خدمات اعضای این شورا به نظام و مردم می‌پردازد.

به عنوان سخنگوی شورای نگهبان، افتخار دارم که این مجموعه‌ی ارزشمند و مستند که حاصل تلاش و دقت فراوان همکارانم در روابط عمومی شورای نگهبان است، در مسیر گام دوم انقلاب اسلامی و در شرایطی که اهمیت شفافیت و اطلاع‌رسانی بیش از هر زمان دیگری بر همگان روشن گردیده، به زیور طبع آراسته شده است. باید خاطر نشان کرد این کتاب، صرفاً یک اثر تاریخی نیست، بلکه مرجعی معتبر برای پژوهشگران، دانشجویان و تمامی کسانی است که می‌خواهند با سابقه، ساختار و اعضای این نهاد کلیدی، از نمایی نزدیک و به شکلی عمیق‌تر آشنا شوند. این اثر، به مثابه‌ی آینه‌ای است که در آن، تجلی پاسداری از میراث عظیم انقلاب، یعنی اسلامیت و جمهوریت، آشکارا قابل مشاهده است.

هرچند در گردآوری این مجموعه نهایت دقت به کار رفته است، اما همچنان از صاحب نظران و خوانندگان گرامی تقاضا می‌شود تا با ارائه‌ی نظرات اصلاحی، ما را در غنای هرچه بیشتر آن یاری رسانند. امید است که این کتاب، گامی در جهت ارتقای فهم عمومی از نهاد مقدس شورای نگهبان و تقویت پیوند آن با ملت بزرگ ایران باشد.

وَ آخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

دکتر هادی طحان نظیف

زمستان ۱۴۰۴

مقدمه

شورای نگهبان یکی از برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین نهادها در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. این نهاد از حیث ساختار و وظایف شباهت‌هایی با نهادهای دادرسی اساسی در کشورهای مختلف دارد که با نام‌های «دادگاه قانون اساسی»، «شورای قانون اساسی»، «دیوان قانون اساسی» و نظایر آن فعالیت می‌کنند.

شورای نگهبان در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، به گونه‌ای که نبودن آن در کنار مجلس قانونگذاری موجب عدم اعتبار مجلس می‌شود.^(۱) مهم‌ترین وظیفه‌ی شورای نگهبان، نظارت بر مصوبات مجلس است تا از عدم مغایرت آن‌ها با موازین شرع اسلام و اصول قانون اساسی اطمینان حاصل کند.^(۲) بدین ترتیب، این نهاد به نوعی ضامن مشروعیت قوانین در نظام جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید. علاوه بر این نقش برجسته، شورای نگهبان موظف به نظارت بر انتخابات بوده^(۳) و مرجع رسمی تفسیر قانون اساسی به شمار می‌آید.^(۴)

آنچنان که از قانون اساسی برمی‌آید علت اصلی پیش‌بینی نهاد شورای نگهبان در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران، دو مسأله‌ی حیاتی حراست و نگهبانی از «احکام اسلام» و صیانت از «قانون اساسی» بوده است؛ به همین دلیل از این نهاد به شورای «نگهبان» تعبیر شده است. اصل ۹۱ قانون اساسی در عبارتی کوتاه و گویا به این مطلب اشاره کرده و تصریح می‌کند: «به منظور پاسداری از احکام اسلام و قانون اساسی از نظر عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با آنها، شورایی به نام شورای نگهبان ... تشکیل می‌شود...».

۱. اصل ۹۳ قانون اساسی: «مجلس شورای اسلامی بدون وجود شورای نگهبان اعتبار قانونی ندارد مگر در مورد تصویب اعتبارنامه‌ی نمایندگان و انتخاب شش نفر حقوقدان اعضای شورای نگهبان».

۲. اصل ۹۱ قانون اساسی: «به منظور پاسداری از احکام اسلام و قانون اساسی از نظر عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با آنها، شورایی بنام شورای نگهبان ... تشکیل می‌شود...».

۳. اصل ۹۹ قانون اساسی: «شورای نگهبان نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مراجعه به آراء عمومی و همه‌پرسی را بر عهده دارد».

۴. اصل ۹۸ قانون اساسی: «تفسیر قانون اساسی به عهده‌ی شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود».

نوع وظایف و اختیارات شورای نگهبان و اهمیت آن موجب شده است که این نهاد در زمره نهاد‌های کلیدی نظام جمهوری اسلامی ایران درآید. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، برای شورای نگهبان وظایف متعددی را برشمرده است. عمده‌ی این وظایف به طور مشترک بر عهده‌ی فقها و حقوقدانان و برخی از آن‌ها، وظایف اختصاصی فقها است. از جمله وظایف اختصاصی فقها مربوط به تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات با «شرع مقدس» است؛^(۱) اعم از مصوبات دولت (اساسنامه‌ها)،^(۲) مجلس (طرح‌ها و لوایح)^(۳) و مقررات دولتی از طریق استعلامات دیوان عدالت اداری.^(۴) از میان مجموعه وظایف شورای نگهبان، سه مورد «نظارت بر قانونگذاری»، «تفسیر قانون اساسی» و «نظارت بر انتخابات» دارای اهمیت ممتاز و ویژه‌ای هستند و جزئیات و مباحث مفصلی نیز در خصوص هر کدام قابل طرح است که در این مجال نمی‌گنجد.

شورای نگهبان دارای ترکیب دوگانه است. این نهاد، مجموعاً ۱۲ عضو دارد که برای یک دوره‌ی شش ساله انتخاب می‌شوند.^(۵) نیمی از اعضای آن فقیه و نیمی دیگر حقوقدان هستند.

در اصل ۹۱ قانون اساسی آمده است: «... شورایی به نام شورای نگهبان با ترکیب زیر

۱. اصل ۴ قانون اساسی: کلیه‌ی قوانین و مقررات مدنی، جزائی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه‌ی اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده‌ی فقهای شورای نگهبان است.

۲. اصل ۸۵ قانون اساسی: «... مجلس شورای اسلامی می‌تواند تصویب دائمی اساسنامه‌ی سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت را با رعایت اصل هفتاد و دوم به کمیسیون‌های ذریبط واگذار کند و یا اجازه‌ی تصویب آنها را به دولت بدهد. در این صورت مصوبات دولت نباید با اصول و احکام مذهب رسمی کشور و یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد. تشخیص این امر به ترتیب مذکور در اصل نود و ششم با شورای نگهبان است...»

۳. اصل ۹۶ قانون اساسی: «تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با احکام اسلام با اکثریت فقهای شورای نگهبان و تشخیص عدم تعارض آنها با قانون اساسی بر عهده‌ی اکثریت همه‌ی اعضای شورای نگهبان است.»

۴. اصل ۱۷۰ قانون اساسی: «قضات دادگاه‌ها مکلفند از اجرای تصویب‌نامه‌ها و آئین‌نامه‌های دولتی که مخالف با قوانین و مقررات اسلامی یا خارج از حدود اختیارات قوه‌ی مجریه است خودداری کنند و هرکس می‌تواند ابطال این‌گونه مقررات را از دیوان عدالت اداری تقاضا کند.»

۵. اصل ۹۲ قانون اساسی: اعضای شورای نگهبان برای مدت شش سال انتخاب می‌شوند ولی در نخستین دوره پس از گذشتن سه سال، نیمی از اعضای هر گروه به قید قرعه تغییر می‌یابند و اعضای تازه‌ای به جای آن‌ها انتخاب می‌شوند.

تشکیل می‌شود: ۱- شش نفر از فقهای عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز. انتخاب این عده با مقام رهبری است. ۲- ...»

به موجب این اصل، «فقاہت»، «عدالت» و «آگاهی به مقتضیات زمان و مسائل روز»، شرایط عضویت در شورای نگهبان است. بدین ترتیب، افرادی که از حیث علمی در درجه‌ی فقاہت بوده و نیز واجد وصف عدالت می‌باشند و از مسائل و نیازهای روز آگاهی دارند، به عنوان عضو فقیه در نهاد شورای نگهبان منصوب می‌گردند تا از شرع و قانون اساسی صیانت و پاسداری نمایند.

به موجب اصل ۹۱ قانون اساسی، انتخاب فقهای شورای نگهبان با مقام رهبری است. مقام رهبری، از میان فقیهان، افرادی را که واجد شایستگی و شرایط لازم برای عضویت در شورای نگهبان باشند، به این سمت منصوب می‌کند. علاوه بر اصل ۹۱، بند (۶) اصل ۱۱۰ نیز «نصب، عزل و قبول استعفای فقهای شورای نگهبان» را جزء وظایف و اختیارات رهبری دانسته است.

در بخش دیگری از اصل ۹۱، در مورد شرایط حقوقدانان شورای نگهبان چنین آمده است: «۲- شش نفر حقوقدان، در رشته‌های مختلف حقوقی، از میان حقوقدانان مسلمانی که به وسیله‌ی رئیس قوه‌ی قضائیه به مجلس شورای اسلامی معرفی می‌شوند و با رأی مجلس انتخاب می‌گردند.»

قانون اساسی در مورد نحوه‌ی تعیین حقوقدانان، فرایند زیر را پیش‌بینی کرده است:

۱- معرفی از سوی رئیس قوه‌ی قضائیه: در ابتدا رئیس قوه‌ی قضائیه تعدادی از حقوقدانان واجد شرایط را به مجلس معرفی می‌کند. از متن اصل ۹۱ قانون اساسی در این مورد چنین برمی‌آید که تعداد حقوقدانانی که رئیس قوه‌ی قضائیه به مجلس معرفی می‌کند، باید بیش از تعداد افراد مورد نیاز باشد. عبارت «از میان حقوقدانان» و نیز عبارت «انتخاب می‌شوند»، همین مطلب را می‌رساند. در مورد تعداد افراد معرفی‌شده، قانون اساسی عدد خاصی را ذکر نکرده است؛ لذا چه تعدادی بیش از تعداد مورد نیاز به مجلس معرفی شود از اختیارات رئیس قوه‌ی قضائیه است. رویه‌ی معرفی حقوقدانان به مجلس نیز مؤید این مطلب است.

۲- انتخاب توسط مجلس شورای اسلامی: پیش از رأی‌گیری، هر نامزد می‌تواند

حداکثر ۱۰ دقیقه در جلسه علنی مجلس به معرفی خود بپردازد.^(۱) سپس نمایندگان از میان نامزدها و با رأی مخفی و ورقه‌ای، اعضای حقوقدان را انتخاب می‌کنند.^(۲) در این رأی‌گیری، نصاب اکثریت نسبی ملاک است؛^(۳) به این معنی که نامزدهایی که بیشترین آرا را به دست آورند، به عنوان حقوقدان شورای نگهبان انتخاب می‌شوند.

بر اساس اصل ۹۲ قانون اساسی: «اعضای شورای نگهبان برای مدت شش سال انتخاب می‌شوند...»؛ در حالی که دوره‌ی نمایندگی مجلس شورای اسلامی چهار ساله است. این تدبیر موجب شده است که در هر دوره‌ی جدید قانونگذاری مجلس، شورایی با سابقه و با تجربه‌ای کافی در کنار آن، به انجام وظیفه مشغول باشد. علاوه بر آن، با وجود اینکه بعد از گذران یک دوره‌ی دوازده ساله که کشور سه مجلس قانونگذاری و دو شورای نگهبان را تجربه خواهد کرد و دوران انجام وظیفه هر دو همزمان به پایان خواهد رسید، باز هم تمهیداتی در قانون اساسی اندیشیده شده است.

نخست آنکه نصف اعضای حقوقدان و فقیه شورای نگهبان در اولین دوره، پس از سپری شدن سه سال، به قید قرعه تغییر خواهند کرد. به این ترتیب، اعضای جدید از توان و تجربه‌ی شش عضو سابق شورا استفاده خواهند کرد. در همین خصوص، ذیل اصل ۹۲ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «... در نخستین دوره، پس از گذشتن سه سال، نیمی از اعضای هر گروه به قید قرعه تغییر می‌یابند و اعضای تازه‌ای به جای آنها انتخاب می‌شوند». بنابراین هر سه سال یک بار نیمی از اعضای شورای نگهبان تغییر می‌کند. دوم آن‌که حضور اعضای سابق در دوره‌ی جدید مجاز است و در نهایت آیین‌نامه‌ی داخلی شورای نگهبان برای جلوگیری از فترت در کار شورای نگهبان در ماده ۶ مقرر می‌دارد: «دبیر شورا ۴۰ روز قبل از پایان مدت عضویت اعضایی که عضویتشان در

۱. بند (ه) ماده ۱۰۸ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس شورای اسلامی: پیش از أخذ رأی برای انتخاب حقوقدانان شورای نگهبان و همچنین رئیس و دادستان دیوان محاسبات، هر نامزد می‌تواند حداکثر ده دقیقه در جلسه‌ی علنی مجلس مشخصات، سوابق کاری، تحصیلات و برنامه‌های خود را به اطلاع نمایندگان برساند.

۲. ماده ۱۲۲ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس شورای اسلامی: در موارد ذیل أخذ رأی مخفی با ورقه الزامی است:

۱- انتخاب اعضای هیأت رئیسه، حقوقدانان شورای نگهبان، ... ۲- ...

۳. ماده ۱۱۷ آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس شورای اسلامی: نصاب رأی‌گیری در مجلس، کمیسیون، کمیته و شعبه در موارد مختلف به شرح زیر می‌باشد:

الف - ... ز - اکثریت نسبی: ۱- ... ۲- انتخاب اعضاء حقوقدان شورای نگهبان ۳- ...

شرف انقضاء است، طی نامه‌ای مراتب را در مورد فقها به مقام معظم رهبری و در مورد حقوقدانان به رئیس قوه قضائیه اعلام می‌نماید.

در عبارت «نخستین دوره» در اصل ۹۲ آنچه که موضوعیت دارد، دوره‌های شش ساله‌ی شورای نگهبان است؛ یعنی ظهور این عبارت نشان از آن دارد که «هرگاه در اثنای دوره‌ای عضوی فوت نماید یا استعفاء دهد و یا عزل شود عضویت جانشین وی فقط برای بقیه‌ی مدت خواهد بود».^(۱) لذا استثناء دوره‌ی شش ساله صرفاً در نخستین دوره و یک بار برای همیشه است. بنابراین در صورت فوت، عزل یا استعفاء عضوی از اعضا، عضو جایگزین شده فقط برای بقیه‌ی مدت حضور خواهد داشت.

لازم به ذکر است دوره‌ی شش ساله‌ی عضویت اعضای شورای نگهبان از ۲۶ تیر ماه آغاز می‌شود، هرچند در شرایطی مانند فوت، استعفا یا عزل، ممکن است زمان شروع و پایان عضویت هر یک از اعضا تغییر کند.^(۲)

از زمان تأسیس شورای نگهبان تاکنون، فقها و حقوقدانان متعددی عضو این نهاد شده‌اند. این مجموعه در صدد معرفی اعضای شورای نگهبان، شامل احکام انتصاب فقها، مشروح مذاکرات ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی درباره‌ی نحوه‌ی انتخاب حقوقدانان و مختصری از زندگی‌نامه‌ی ایشان است که به شرح زیر تقدیم می‌گردد:

بخش اول مربوط به تاریخچه‌ی انتصاب و انتخاب اعضای شورای نگهبان است که سه فصل: ۱- احکام انتصاب فقها و مشروح مذاکرات مجلس درباره‌ی انتخاب حقوقدانان شورای نگهبان، ۲- جدول اسامی اعضای شورای نگهبان، ۳- جدول حقوقدانان معرفی شده و منتخبین مجلس جهت عضویت در شورای نگهبان، ۴- جدول ترکیب اعضای شورای نگهبان در دوره‌های مختلف، ۵- تصاویر، میزان عضویت و سال‌های حضور اعضای شورای نگهبان و ۶- هیأت رئیسه‌ی شورای نگهبان را دربرمی‌گیرد.

بخش دوم مختصری از زندگی‌نامه‌ی اعضای شورای نگهبان است که دو فصل: ۱- زندگی‌نامه‌ی اعضای فعلی و ۲- زندگی‌نامه‌ی اعضای سابق و اسبق این شورا را دربرمی‌گیرد.

۱. ماده‌ی (۵) آیین‌نامه‌ی داخلی شورای نگهبان (مصوب ۱۳۷۹).

۲. برای اطلاع از تاریخ‌های شروع و پایان عضویت اعضای که با تاریخ‌های متعارف متفاوت است، به صفحات ۲۳۱ و ۲۳۴ همین مجموعه مراجعه شود.

در پایان به پاس قدردانی، از جناب آقای دکتر طحان‌نظیف عضو حقوقدان و سخنگوی شورای نگهبان بابت نظارت بر فرایند تدوین و نگارش این مجموعه و از جناب آقای مجید ملک‌زاده که در جمع‌آوری مستندات مرا یاری نمودند کمال تشکر و امتنان را دارم. همچنین از هرگونه پیشنهاد و انتقاد خوانندگان محترم در خصوص شکل و محتوای این اثر برای بهره‌گیری در چاپ‌های آینده استقبال نموده و آن‌ها را به دیده‌ی منت پذیرا هستم.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

سید مهدی سیدی